

Informe del Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló (GRMHCS) sobre algunes de les persones del nomenclàtor de la ciutat de Castelló de la Plana que apareixen en el *Catàleg de simbologia i nomenclatura franquista* del GRMHCS i en el *Catàleg de Vestigis de la Guerra Civil i el Franquisme* de la Generalitat Valenciana.

Per a la confecció de tots els documents i publicacions del GRMHCS se segueixen criteris objectius i independents en el procés d'elaboració. Això vol dir que només es tenen en compte els fets i accions provats documentalment i dels quals s'ha obtingut informació contrastada de la seua veracitat. Així mateix, dins del procés d'elaboració, es consideren les noves publicacions sobre la matèria, les noves troballes en arxius, el contrast rigorós de les informacions recollides en entrevistes orals i la recerca documental en mitjans de comunicació i publicacions de l'època. En aquest cas concret, doncs, els condicionants previs han sigut els mateixos: independència, objectivitat, veracitat i contrast documental i bibliogràfic de la informació. Per tant, no s'emeten valoracions subjectives ni s'hi han incorporat informacions o testimonis que prèviament no s'han corroborat en suport documental. Amb tot, òbviament, en l'informe s'ha recollit tota la informació suficient i necessària perquè es puga valorar la trajectòria política d'aquestes persones durant la Guerra Civil i el franquisme i valorar, si escau, la seua inclusió o exclusió de l'esmentat nomenclàtor de carrers de la ciutat de Castelló de la Plana.

En primer lloc, remarcuem que és evident que gran part de les aportacions al món de la cultura de Castelló d'aquestes persones les van fer, com no podia ser d'una altra manera, des dels càrrecs que exercien, és a dir, des dels llocs de poder per als quals van ser designats o nomenats pels dirigents franquistes per la seua inequívoca lleialtat al règim. Potser cal recordar que absolutament tots els càrrecs de totes les administracions franquistes, incloent-hi l'administració de justícia, estaven ocupats per persones afectes al règim o per militars, que en cada cas havien d'exercir, sobretot durant el primer franquisme, el seu paper en la política repressiva que s'estenia per tot l'Estat i arribava fins al poble més menut del territori. És justament aquest fet, la seua contribució innegable i palesa al manteniment i consolidació de la dictadura, la causa de la finalització del reconeixement públic que ara es produeix: la lleialtat i cooperació amb un règim dictatorial, inhumà, il·legal i condemnat per l'ONU per aquests motius.

Podríem afegir també que la trajectòria política (però també social i professional) no participa dels valors democràtics de tolerància, cooperació ni solidaritat envers totes les víctimes. L'absència d'una legitimitat democràtica del nou règim, més enllà de guanyar la Guerra Civil, i establir les seues lleis com a estat dictatorial, va portar a la necessitat d'una recerca d'altres legitimitats de caràcter carismàtic, com vincular valors culturals al franquisme. El nomenclàtor dels carrers entre moltes altres va formar part d'aquesta estratègia de legitimitació.

Així mateix, des dels llocs de rellevància que ocupaven en el franquisme, no s'ha trobat cap tipus de documentació on es mostre que defensaven la igualtat, la llibertat, la justícia o els drets humans més bàsics. En determinats casos, més prompte tot el contrari. Així, Lluís Revest i Sánchez Gozalbo van formar part de tribunals de depuració —de mestres, funcionaris municipals, metges i advocats— que van causar greus perjudicis a ells mateixos i a les seues famílies, ja que en molts casos no van poder exercir la seua professió fins al cap de molts anys per estar expulsats del col·legi oficial.

En aquest informe es fa referència també a altres persones que van ser rellevants en el món social, cultural i científic de la ciutat, malgrat la seua col·laboració activa perquè el règim perdurara en el temps i es consolidara. A més de reconèixer aquests fets rellevants en l'àmbit cultural i científic, però, no podem deixar de remarcar que van

ostentar càrrecs polítics, alguns importants, després de la Guerra Civil, és a dir, durant els primers anys de repressió i execucions, o formaren part dels tribunals de depuració, com ja s'ha dit. D'altres, tot i haver ocupat càrrecs polítics durant la dictadura, no estan implicats directament en procediments repressius. També trobem, d'altra banda, persones a les quals no es pot atribuir cap mèrit cultural o científic, com és el cas, per exemple, de Fernando Herrero Tejedor i de Joaquín de los Santos Vivanco, el mèrit del qual, com veurem en l'anàlisi, és haver sigut oficial en la División Azul —on va obtindre la Creu de Ferro de l'exèrcit nazi—, i ostentaren càrrecs i dirigiren organismes directament implicats en la repressió política en l'àmbit judicial o es van adherir militarment i ideològicament al feixisme i al nazisme, la qual cosa suposava un enaltiment d'aquests règims totalitaris.

La Memòria Democràtica suposa la defensa dels drets humans, la llibertat i la justícia unida als valors de tolerància, cooperació i solidaritat. Al preàmbul de la llei 14/2017, de 10 de novembre, de la Generalitat Valenciana, de memòria democràtica i per la convi-vència de la Comunitat Valenciana s'assenyala: "La identitat d'una Comunitat es forja, al mateix temps, en la seua solidaritat amb els més desfavorits i amb les víctimes i en la capacitat de reflexionar sobre la memòria col·lectiva i la històrica com a poble. Cap mirar cap avant però sabent d'on procedim, conèixer bé el nostre passat i tenir aquesta lectura col·lectiva de la nostra història que permeta afrontar els reptes del futur".

La llei pretén complir amb la Declaració Universal dels Drets Humans i amb el que estableix el Dret Internacional. Les violacions dels Drets Humans esdevingudes al territori de la Comunitat Valenciana, des del cop militar contra la Segona República Espanyola fins l'entrada en vigor de la Constitució Espanyola de 1978, són la base justificativa de la llei. Els criteris per actuar no poden ser segons els interessos de cada cas, moment, i criteris electoralistes sinó que han d'estar fonamentats en valoracions primerament de drets humans i històriques.

La qualitat democràtica de la nostra societat és incompatible amb la permanència en el nomenclàtor de carrers i d'altres institucions de la ciutat de Castelló de noms com ara el de Vicente Traver o Lluís Revest, que, des de l'exercici del seu càrrec en l'Ajuntament de Castelló o en organismes que van contribuir enormement a la consolidació del franquisme i la submissió de la societat civil a la dictadura com ara FET y de las JONS. En aquestes entitats i organismes van signar actes i documents pels quals es van convertir

en partícips de la política repressiva del moment que, potser cal recordar també, era impulsada i consentida per aquestes entitats. Igualment, la seua participació, abans comentada i en l'informe analitzada amb més detall, en processos repressius, com ara els procediments judicials sumaríssims, les comissions de depuració i l'organització de la Falange a la ciutat, que van ser les responsables de detencions, depuracions laborals, desterraments i afusellaments de centenars de persones, es documenta a abastament.

A la vista de la informació obtinguda i que s'exposa a continuació, el Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló considera que el manteniment del nomenclàtor actual dels carrers i altres institucions de la ciutat de Castelló és contrari als principis de la memòria democràtica establerts en la legislació estatal i autonòmica i als principis recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans.

Igualment, considerem necessària la seua modificació perquè no quede constància en la ciutat de cap símbol d'enaltiment o honor a la dictadura i repressió franquistes. La societat castellanenca mereix recordar, com a exemple per a les generacions actuals i futures, aquelles persones que, per la seua tasca social, cultura, científica, etc., han contribuït a la consecució d'una societat més justa i més lliure per a tothom, especialment per a les persones més desfavorides. Sota cap supòsit hauria de ser acceptable la inclusió en aquest nomenclàtor de persones que van participar en la repressió franquista —contra homes i dones també de Castelló, convé recordar— i en els òrgans de govern de la dictadura i que van contribuir a la desunió entre les persones i van sembrar el terror amb els mecanismes repressius en tots els àmbits.

Carlos Fabra Andrés

Va nàixer el 1912 en una família estretament lligada a la vida política. El seu pare, Luis Fabra, va ser diputat nacional i president de la Diputació, càrrec que també havia ocupat el seu avi, Victorino, i que més tard ostentaria el seu fill Carlos. Estudià Dret a València i cursà el doctorat a Madrid. Va militar en la Derecha Regional Valenciana (DRV) i va ser fundador de la Juventud de Acción Católica y Estudiantes Católicos.

A l'inici de la Guerra Civil va fugir amb el seu pare a Llucena i Atzeneta, on va morir sonpare. Posteriorment es va allistar a l'exèrcit franquista.

Durant el règim franquista va exercir els càrrecs següents: delegat d'Excombatents, secretari provincial del Movimiento, sotscap provincial del Movimiento, alcalde de Castelló entre juny de 1948 i març de 1955, i procurador a les Corts. En la dècada dels 50va ser president de la Diputació Provincial, des de 1955 a octubre de 1960.

En l'informe per a ocupar l'Alcaldia es presenta amb «competencia profesional e incondicional al Régimen». En l'acte de presentació com a alcalde, el governador civil recorda «el apellido ilustre».

Pel que fa a les actuacions com a alcalde, per a continuar el treball de B. Fabregat el nouconsistori atén propostes urbanístiques per a frenar l'atur i remeiar els problemes de trànsit. La seua atenció s'estén a la construcció de vivendes, la pavimentació de carrers i condicionament de clavegueram. Per totes aquestes obres és conegut popularment com a «Carlos I, *el Empedrador*». Per a la realització dels nous projectes recorre als crèdits bancaris i, sobretot, a la recaptació d'impostos que afecten tots els ciutadans.

Fernando Herrero Tejedor

Va ocupar el càrrec de secretari general del Movimiento. L'agost de 1941 va ser nomenat «jefe del Departamento Provincial de Organización y Personal del Sindicato Español Universitario (SEU)», segons apareix en el periòdic *Mediterráneo* de 21 d'agost de 1941. En 1947 va prendre possessió com a nou tinent fiscal. En 1949 és nomenat delegat provincial de Justícia i Dret de FET y de las JONS. En 1951 pren possessió com a nou sotscap provincial del Movimiento.

En el diari *Mediterráneo* es poden trobar diferents articles de Fernando Herrero Tejedor, com ara «Hoy hace XXI años habló José Antonio en Burriana a la Falange de Castellón: Burriana, capitalidad falangista» (20 de maig de 1955), i «Reflexiones

sobrela liberación», on fa referència a l'aniversari de l'ocupació de la ciutat Castelló per les tropesfranquistes el 14 de juny de 1938.

Nomenat Delegado Nacional de Provincias del Movimiento, és condecorat amb la insígnia de la Gran Creu de Cisneros per part de l'Ajuntament de Castelló en un solemne acte celebrat el 13 de setembre de 1958.

La seua carrera política continua, i en 1961 és nomenat vicesecretari general del Movimiento. El 10 de juny de 1961 el diari *Mediterráneo* recull la clausura del curs de formació organitzat per la Guardia de Franco a càrrec del «camarada Fernando Herrero». El 14 de juny de 1963 publica l'article «Bases para el futuro inmediato» en *Mediterráneo*, amb motiu del XXV aniversari de la «liberación» en el qual, com a vicesecretari general del Movimiento, tracta el desenvolupament econòmic de la província.

En 1963 és nomenat advocat fiscal de l'Audiència de Madrid. En 1967, per designació directa del «Caudillo» és nomenat conseller nacional del Movimiento.

Vicente Altava

Va nàixer a Castelló el 1908. Estudia Medicina a València, on obté la llicenciatura amb honors. Professionalment, va treballar a l'Hospital Provincial, es va convertir en un investigador de prestigi internacional i va desenvolupar una important tasca científica.

Va ocupar el càrrec de regidor de l'Ajuntament de Castelló en dues etapes distintes: la primera als anys 40, i l'altra als anys 60. Va renunciar a ser alcalde.

Va ocupar el 1939 el càrrec de secretari local de FET y de las JONS d'Ocupació i secretari provincial de FET y de las JONS de Sanitat. Mentre exercia la secretaria de sanitat va impartir un curset el mes de desembre de 1940 sobre sanitat municipal.

A partir de maig de 1943 va exercir la presidència del Col·legi de Metges de Castelló, i va participar en les comissions de depuració de comares.

Anteriorment, sent president del Col·legi de Metges Ángel Sánchez Gozalbo, va participar en alguna sessió de l'organisme que va tractar la depuració d'alguns metges.

Segons es desprèn de la documentació consultada, es va aprofitar del règim franquista pera promocionar professionalment.

José Clará

Va nàixer a Torreblanca el 1858. Estudià Medicina a València. Va exercir de cirurgia i forense a l'Hospital Trullols de Castelló. Va ser inspector de Sanitat. Va impulsar la creació del nou Hospital Provincial. Durant la Guerra Civil ja estava jubilat, però va ajudar en tasques sanitàries. Com a metge col·legiat va causar baixa per edat el 30 de juny de 1938.

La seua tasca com a metge és bastant coneguda, amb càrrecs institucionals, intervencions en diferents pobles de la província per brots de meningitis... Segons recull el *Mediterráneo* de 5 de març de 1939, va ser designat per l'assemblea general de la Creu Roja, president de l'entitat. A principis dels anys 40 va ser nomenat vicepresident primer de la Junta Municipal del Cens Electoral de Castelló.

Va ser president honorari del col·legi de metges. Li van concedir la Gran Cruz de la Ordene de la Beneficència. És fill predilecte de Torreblanca i fill adoptiu de Castelló.

Va ser regidor de l'Ajuntament de Castelló des de 1939 fins a la seua mort en 1946. Hi ha un retrat seu, com a fill adoptiu, penjat a l'Ajuntament.

Lluís Revest

Va nàixer a València el 1893 i prompte es va traslladar a Castelló pel treball del pare. Estudià Història i Dret a València. Va ser arxiver municipal per oposició des del 1929. Revest és un dels fundadors de la Societat Castellonenca de Cultura, i compta amb una obra erudita molt apreciada. Va ser un dels impulsors de les Normes de Castelló. També va ser bibliotecari i cronista de la ciutat.

Era ben coneguda la seua profunda religiositat catòlica. Va militar en Comuni3n Tradicionalista, el partit carlí d'abans de 1936 i, a conseqüència del decret d'unificaci3n de 1937, passa a ser militant de la Falange Espa3nola Tradicionalista y de las JONS i va ser perseguit durant la guerra.

És nomenat diputat del Col·legi d'Advocats de Castell3n en 1938. També en 1938 dictamina sobre el primer canvi de nomenclator de la ciutat de Castell3n arran del canvi de règim, per a substituir els noms republicans per altres afectes al règim.

El 1939, ja acabada la guerra, va ser secretari provincial de la Delegaci3n de Justicia de FET de las JONS a Castell3n de la Plana, on va participar en els processos de depuraci3n i repressi3n a Castell3n.

També va ser designat regidor de l'Ajuntament franquista de Castell3n, càrrec que va ostentar des d'abril de 1939 fins el març de 1944. El 27 de juliol de 1939 va ser nomenat cap de la Junta Provincial de Primera Ense3anza de la província de Castell3n i poc després president del Patronato Provincial para el Fomento de los Archivos, Bibliotecas y MuseosArqueol3gicos.

Va ser membre de la comissi3n depuradora de mestres del Ministeri d'Educaci3n Nacional. Tot i tindre un gran prestigi a la ciutat, van ser els seus amics fidels a la Repùblica els que van evitar que poguera córrer perill durant la Guerra Civil. Tot aix3, però, no va impedir que, en entrar les tropes franquistes, es convertira en col·laborador i organitzador de la repressi3n.

Va ser professor a l'Institut Francesc Ribalta. Va exercir el càrrec de jutge instructor de la depuraci3n dels funcionaris municipals de Castell3n de la Plana, juntament amb Jos3 Santa Cruz Teijeiro. Així mateix, va ser membre de la Comissi3n Gestora del Col·legi d'Advocats encarregada de la depuraci3n en aquesta instituci3n.

El diari *Mediterráneo* (21 de novembre de 1941) publica el seu article «Gui3n de horas de una jornada inolvidable» amb motiu de la celebraci3n d'un acte en commemoraci3n de l'aniversari de la mort de Jos3 Antonio Primo de Rivera, amb l'assistència del ministre

Ramón Serrano Suñer. També en *Mediterráneo* (19 d'octubre de 1943) publica «El valor político de la cultura: (glosa de unos pensamientos del Caudillo)», on Revest comenta el pensament polític del dictador Francisco Franco.

Com a conclusió, queda palesa la seua participació en tres organismes diferents que van portar a terme la depuració de funcionaris municipals i col·legiats (mestres i advocats).

Cal recordar que, en molts casos, la depuració implicava, per a les persones afectades, l'expulsió del col·legi, la inhabilitació per a exercir la seua professió o el desterrament de la seua ciutat, entre altres penes.

Lluís Revest és fill adoptiu de la ciutat de Castelló, on hi ha també un col·legi públic que porta el seu nom.

Angel Sánchez Gozalbo

Va naixer a Castelló el 1894. Estudià Medicina a València. És cofundador de la Societat Castellonenca de Cultura. Va ser un dels signants de les Normes de Castelló. Va desplegar una activitat científica i cultural molt activa. Abans de la II República va pertànyer a la Unió Patriòtica de Primo de Rivera. Va ser regidor suplent a l'Ajuntament de Castelló en 1924. En 1925 va ser nomenat diputat provincial. Tot i professar, com Lluís Revest, lareligió catòlica amb molta devoció, això no va impedir que en 1936 fora escollit com a membre de la Junta de Recuperació del Patrimoni Històric i no patira cap mena de represàlia.

Açò últim tampoc va ser un obstacle perquè, després de la victòria de l'exèrcit feixista, el primer governador civil del règim i els següents comptaren amb ell per a formar part del poder local de l'administració franquista. Tot just les tropes franquistes van ocupar la ciutat de Castelló el juny de 1938, va ser nomenat secretari local de FET i de las JONS i conseller de la Caixa d'Estalvis. A l'abril de 1939 va exercir el càrrec de segon tinent d'alcalde de l'ajuntament de la ciutat, mentre ocupava l'alcaldia Vicente Traver Tomás. Durant aquest mandat, les actes municipals recullen diferents qüestions relacionades

amb la depuració de funcionaris. El seu nom figurava en una llista de persones de dretes que va elaborar el primer governador civil de Castelló, Carmelo Monzón, per a nomenar els nous càrrecs polítics de la província de Castelló. També hi figuraven altres membres de la Societat Castellonenca de Cultura, com ara Lluís Revest.

El mes d'abril de 1939, mentre la repressió s'acarnissava brutalment amb els vençuts, Ángel Sánchez participava com a secretari local en les accions que desenvolupava la Falange. La Columna de Orden Público i el Servicio de Investigación e Información de Falange s'encarregava de portar a terme la primera i terrible repressió, que imposava sobre la ciutat un terror fins ara desconegut. Entre les tasques de la Columna destaquen la detenció i interrogatoris de qualsevol persona sospitosa de no ser afecte al règim i, posteriorment, l'entregaven a l'autoritat militar.

Durant aquest mandat com a secretari local de Falange es va desplaçar a Madrid amb Joaquín de los Santos Vivanco, comandant de Regulars, per a assistir a la missa en honor a Julio Ruiz de Alda, un dels fundadors de la Falange, assassinat durant la guerra.

Com a regidor de l'Ajuntament va presidir una de les comissions de l'Ajuntament, en concret la Comissió de Foment, que es dedicava a la policia urbana i rural, obres públiques municipals, parcs i jardins, serveis públics (aigua, llum, incendis). També va ser vocal de la Junta Provincial Antivenérea.

El gener de 1940 és nomenat president del Col·legi Oficial de Metges. Des d'aquest càrrec va participar en la depuració dels metges de la província. En la sessió de 5 agost de 1940, presidida per Sánchez Gozalbo es pot llegir:

«Trámites para la depuración. Se acuerda solicitar de la Delegación Provincial de Falange y JONS la relación de médicos que figuran en dicha organización y cuyos antecedentes y los que ha facilitado la JPS servirán de base para formar un fichero de depuración de colegiados, de cuya organización queda encargado el Secretario del Consejo Directivo D Agustín Rallo».

En l'acta del dia apareixen consignats els esmentats Sánchez Gozalbo i Rallo amb Sanz, Milián i Almela. Va presidir també la sessió del 21 octubre de 1942, en la qual es va tractar la depuració de set metges, quatre dels quals van ser sancionats (Gonzalo Alonso a inhabilitació perpètua; Manuel Rozaléna a sis mesos; Vicente Fuster, a inhabilitació de deu anys, i Juan Bautista Bellido, també a inhabilitació perpètua), i tres no van ser sancionats. Com a membre d'aquest Col·legi va participar en l'emissió de diferents informes de conducta politico-social, en alguns casos favorables, com en el cas del metge Antonio Esteban Gallén, d'Onda, que finalment va poder exercir la seua professió. En l'expedient de responsabilitats polítiques de Juan Bautista Bellido Tirado (any 1940), un dels depurats, també es fa referència als informes favorables de la COM, en què és qualificat de «un excelente médico de conducta intachable». No eren els únics, també va escriure altres informes favorables, juntament amb coneguts col·laboradors del règim, per a escriptors i intel·lectuals, com ara Bernat Artola i Enric Soler i Godes, en el marc de les comissions de depuració del Magisteri.

El 1954 comença a presidir el Consell d'Administració de la Caixa d'Estalvis de Castelló, càrrec que fa exercir fins el 1974.

El 14 de juny de 1958 publica un article en el *Mediterráneo* amb motiu del 20è aniversari de l'ocupació de Castelló per les tropes franquistes titulat «Perdónalos señor...».

En 1964 és nomenat Cronista Oficial de la Ciutat de Castelló. Durant la transició, en 1978, li van dedicar un carrer. En la dècada dels 80 va ser distingit per la Generalitat Valenciana per la seua aportació a la cultura. Sánchez Gozalbo ha rebut també la Creu de Sant Jordi atorgada per la Generalitat de Catalunya. A la casa on va viure hi ha una placa en la seua memòria. En canvi, les víctimes de la seua política repressiva continuen sense reconeixement públic i sense que es faça justícia.

Manuel Segarra Ribes

Va nàixer en 1903. Estudià farmàcia a Granada i Madrid. Va presidir el Col·legi de Farmacèutics de Castelló. L'any 1945 va crear el Pregó de les festes de la Magdalena.

Va ser primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Castelló, quan n'ocupava l'alcaldia Carlos Fabra Andrés. El seu mandat com a regidor s'inicia el 12 de juny de 1948, unes setmanes abans, el 14 de gener i el 31 de març del mateix any, hi ha algunes notícies en les actes municipals sobre depuració de funcionaris, com la d'aquesta última data sobre l'aplicació del criteri de «dejación de derechos» dels funcionaris de l'ajuntament que havien demanat la reobertura del seu expedient de depuració politicosocial, per la qual s'estableix que ja ha passat temps suficient i l'ajuntament ha de decidir incoar de nou els expedients o decidir el seu arxiu, segons consta a les actes municipals. Durant l'exercici del càrrec de regidor per part de Manuel Segarra Ribes, participa en la revisió d'expedients de depuració de funcionaris entre 1948 i 1952 tal com es pot comprovar en documents del fons "Expedients de depuració de funcionaris municipals" del AHMC amb la seua signatura estampada en al menys dos dels documents. Manuel Segarra Ribes és prohom perpetu de la Germandat dels Cavallers de la Conquesta.

Joaquín de los Santos Vivanco

Joaquín de los Santos Vivanco va nàixer en 1896 a València. Va ingressar molt jove coma voluntari en l'exèrcit i va desenvolupar la seua carrera militar en la guerra del Marroc, on va ser ascendit a capità. Finalitzades les campanyes africanistes s'integra en el Regiment Tetuan de la ciutat de Castelló.

Quan esclata la revolta militar contra el govern legítim de la República, el 18 de juliol de 1936, fuig a Marsella, des d'on aconsegueix passar-se al territori de l'Espanya franquista. Va combatre a la província de Còrdova, on va assumir el comandament del VIII Tabor de Regulares de Ceuta. En 1938 ascendeix a comandant. Finalitzada la Guerra Civil es reintegra de nou en el Regiment Tetuan de Castelló.

En 1941, durant Segona Guerra Mundial, l'avanç de les tropes nazis de Hitler per a conquerir la Unió Soviètica fa que el règim franquista vulga prendre part en la contesa

per demostrar la seua bel·ligerància anticomunista. Arran d'aquest objectiu, es crea la Divisió Azul, tropes militars espanyoles formades per voluntaris que combaten a les ordres de l'exèrcit nazi contra les tropes soviètiques.

Santos Vivanco s'integra com a oficial voluntari en la División Azul, al comandament d'un regiment englobat en la 250 Divisió d'Infanteria de l'exèrcit alemany. Les tropes espanyoles realitzen la instrucció en territori alemany. El 31 de juliol de 1941, després d'una missa de campanya, va tenir lloc l'acte del jurament de fidelitat a Hitler. Simultàniament, milers d'espanyols –integrats d'associacions, partits polítics republicans i excombatents de l'Exèrcit de la República, restaven internats en diversos camps d'extermini nazis –Auschwitz, Mathausen, Treblinka...–, molts dels quals van trobar allà la mort i no tornaran mai més al seu país. Santos Vivanco que havia sigut condecorat pel règim franquista amb la Medalla Militar en desembre de 1940, com a reconeixement a les seues accions, Santos Vivanco és condecorat amb la Creu de Ferro de l'exèrcit de l'Alemanya nazi el maig de 1942.

Santos Vivanco va morir el 3 de juny a causa de les ferides sofrides per un bombardeig en l'aldea de Kopzy, a l'est de Dolgowo.

Vicente Traver Tomás

Va nàixer a Castelló el 1888. Estudià a Madrid Arquitectura. Va elaborar el Pla d'Ordenació i Urbanització de Castelló (1924) i va ser director artístic de l'Exposició Iberoamericana de Sevilla (1926). Establert a Castelló, emparentat amb important llinatges locals, rep encàrrecs professionals de l'oligarquia de la ciutat. És arquitecte municipal durant la Guerra Civil, dirigint l'enderrocament de l'arxiprestal de Santa Maria. Quan finalitza el conflicte s'encarrega de la reconstrucció de la catedral de Santa Maria i d'altres esglésies afectades per la guerra.

Va ser nomenat alcalde de Castelló —«debidamente autorizado por el Excmo. Sr. Mtro. de la Gobernación, Ramón Serrano Suñer»— en acabar la Guerra Civil, entre el 15 d'abril del 1939 i el 17 de novembre de 1942.

Durant el seu mandat van ser afusellades al riu Sec de Castelló un total de 738 persones, víctimes de la repressió franquista. Entre la documentació consultada no hem pogut

trobar cap acte d'humanitat envers les víctimes i les seues famílies. Va firmar els informes de conducta politicosocial de l'Ajuntament de Castelló de tots els represaliats veïns de Castelló sotmesos a procediment sumaríssim d'urgència, dels quals, més de 80 van ser afusellats. Entre ells hi havia regidors del mateix ajuntament de Castelló. Aquests regidors van tindre la desgràcia de conviureen les seues tasques polítiques amb qui va firmar els informes que avalaven la seua sentència a pena de mort dictada pel tribunal militar.

FONTS

Arxiu Municipal de Castelló. Llibre d'Actes

Arxiu Municipal de Castelló. Llibres de la comissió permanent

Arxiu Històric Provincial de Castelló. Fons del Govern Civil

Arxiu històric del Grup per la Recerca de la Memòria Històrica de Castelló

Mediterráneo

BIBLIOGRAFIA

Bagán i Górriz, Ferran (1996). «Evolució política i procés de depuració dels funcionaris municipals de Castelló (1936-1939)» Homenatge casolà a E. P. Thompson. Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura.

Bellés, Salvador (1993). *Seres humanos de Castellón*. Castelló, Ajuntament

Folch, Maria (2001). «L'establiment del Nuevo Estado a Castelló de la Plana», publicat a *L'Avenç*, núm. 262, Barcelona.

Ginés Sánchez, Andreu (2008): *La instauració del franquisme al País Valencià: Castelló de la Plana i València*, tesi doctoral. Universitat Pompeu Fabra.

Godes, Ramón (1990). *Política y Sociedad en Castellón durante la década de los años 40*. Castelló de la Plana, Diputació Provincial

Palomar, Joan Miquel (2010). «Castelló després de la victòria. Poder polític a l'ajuntament castellonenc (1938-48)», dins *La cultura exiliada*, actes del congrés Cultura i Exili, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I.

Porcar, Juan Luis (2018). «Santos Vivanco», <https://memoriacastello.cat/santos-vivanco/>.

Porcar, Juan Luis (2021). *Un país en gris i negre. Memòria històrica i repressió franquista a Castelló*. Castelló de la Plana, Universitat Jaume I

[«El valencià a Castelló durant el primer franquisme»](http://www.altrecastello.com) publicat a www.altrecastello.com.

